

MAŁGORZATA PRZENIOSŁO
MAREK PRZENIOSŁO
SARA KOSNO

OKRES WILEŃSKI W ŻYCIU KSIĘŻY PROFESORÓW CZESŁAWA FALKOWSKIEGO I IGNACEGO ŚWIRSKIEGO

WPROWADZENIE

Czesław Falkowski i Ignacy Świrski w okresie międzywojennym byli profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (USB). Wilno nie było pierwszym miejscem, w którym przecięły się ścieżki życiowe obu księży. Był nim Petersburg i tamtejsze Metropolitalne Seminarium Duchowne, a potem miejscowa Akademia Duchowna. Podobieństwo ich losów nie sprowadza się tylko do nauki w tym samym czasie w petersburskim Seminarium Duchownym, pracy w tym Seminarium i w Akademii Duchownej, a następnie zatrudnieniu na USB, elementów podobnych lub niemal identycznych w ich biografiach znajdujemy więcej. Tak było zarówno przed objęciem katedry, w trakcie pracy w Wilnie, jak i później – po rozwiązaniu USB. Tak więc wspólna analiza dotycząca obu postaci nie jest przypadkowa. Prześledzenie losów Czesława Falkowskiego i Ignacego Świrskiego będzie dotyczyło przede wszystkim lat, gdy kierowali oni w Wilnie katedrami (1921-1939), w pewnym zakresie też czasu wcześniejszego. W mniejszym stopniu czytelnik uzyska informacje odnoszące się do okresu późniejszego (po 1945 r.). Ten okres w ich życiorysach wzbudzał do tej pory większe zainteresowanie badaczy (obaj po wojnie zostali biskupami – Falkowski w Łomży, Świrski

Prof. dr hab. MAŁGORZATA PRZENIOSŁO – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach; Pracownia Historii Oświaty i Wychowania; e-mail: malgorzata.przenioslo@ujk.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7487-9976>.

Prof. dr hab. MAREK PRZENIOSŁO – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Instytut Historii; e-mail: marek.przenioslo@ujk.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7387-8530>.

Mgr SARA KOSNO – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Szkoła Doktorska; e-mail: sara.terelak@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3645-6627>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

w Siedlcach). Rozważania dotyczące księży Falkowskiego i Świrskiego na USB zostaną przedstawione na tle pozostałych kierujących katedrami na Wydziale Teologicznym, nieraz czytelnik znajdzie także informacje o profesorach wydziałów teologicznych innych polskich uniwersytetów¹, a w przypadku niektórych aspektów również o wszystkich profesorach uniwersyteckich.

BAZA ŹRÓDŁOWA, LITERATURA PRZEDMIOTU

Baza źródłowa dotycząca obu bohaterów artykułu jest dość bogata, choć silnie rozproszona. W przypadku okresu wileńskiego (także wcześniejszych lat) w ich życiorysach podstawę stanowi zasób Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie (LCAP) i przechowywany tu zespół USB (fond 175), a w jego ramach po dwie teczki personalne w przypadku każdego z nich². Liczne informacje o obu księżach profesorach znajdujemy w tym archiwum także w innych aktach tworzonych na szczeblu rektoratu i Wydziału Teologicznego, co ma związek nie tylko z kierowaniem przez obu katedrami, ale pełnieniem ważnych funkcji organizacyjnych na uczelni (będzie o tym mowa w dalszej części tekstu). W przypadku Ignacego Świrskiego zachowała się ponadtoteczka personalna skompletowana w okresie międzywojennym przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), przechowywana w zespole pod taką właśnie nazwą w Archiwum Akt Nowych (AAN)³. Źródła dotyczące Falkowskiego i Świrskiego zgromadzono oczywiście także w archiwach kościelnych, badacz powinien sięgnąć do akt przechowywanych w archiwach diecezjalnych, w których obaj pełnili posługę jako biskupi (a więc w Archiwum Diecezjalnym w Łomży⁴ i Archiwum Diecezjalnym w Siedlcach). Materiały o obu bohaterach artykułu znajdujemy również w innych kościelnych placówkach archiwalnych, o Falkowskim w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie⁵, o Świrskim w Archiwum

¹ Było to pięć uniwersytetów państwowych, oprócz USB także: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Poznański, oraz jeden prywatny: Katolicki Uniwersytet Lubelski.

² Falkowski: LCAP, USB, f. 175, ap. 14, b. 14; ap. 1 IBb, b. 716; Świrski: f. 175, ap. 14, b. 507; ap. 1 IBb, b. 782.

³ AAN, MWRiOP, sygn. 6196.

⁴ W tej placówce przechowywane są nie tylko materiały z czasu kierowania diecezją, ale także z okresu wileńskiego. Wśród nich znajdują się fotografie Falkowskiego, odbitki jego publikacji, autorskie teksty wykładów, korespondencja prywatna i służbowa. Archiwum Diecezjalne w Łomży, Materiały ks. bpa Czesława Falkowskiego.

⁵ Materiały wspomnieniowe Czesława Falkowskiego: sygn. Pers B 1610.

Archidiecezji Warszawskiej⁶. Zarówno w przypadku Falkowskiego, jak i Świrskiego zachowała się korespondencja obu księży prowadzona z historykiem literatury, profesorem USB i Uniwersytetu Jagiellońskiego, Stanisławem Pigoniem⁷. Informacje o Świrskim znajdujemy też w Archiwum Historycznym Collegium Germanicum w Rzymie (Germanicum et Hungaricum)⁸. W Collegium Świrski studiował, tu także podczas pobytu w Rzymie mieszkał. W przypadku okresu po II wojnie światowej z racji pełnienia ważnych funkcji w Kościele obaj księża znaleźli się w kręgu zainteresowania służb specjalnych, stąd materiałów na ich temat można poszukiwać i w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

Zarówno Falkowski, jak i Świrski doczekali się już pewnej liczby opracowań naukowych. Do tej pory większym zainteresowaniem badaczy cieszył się Ignacy Świrski⁹, mniejszym Czesław Falkowski¹⁰; niestety, tylko część autorów sięgnęła w szerszym zakresie do dostępnych źródeł (wyraźna poprawa pod tym względem nastąpiła w ostatnich latach).

NAUKA SZKOLNA, STUDIA

Czesław Falkowski był synem urzędnika, urodził się 29 listopada 1887 r. w Warszawie. Tu uczęszczał też do Gimnazjum Męskiego (na Pradze). Ignacy Świrski był niemal równolatkiem Falkowskiego, urodził się 20 września 1885 r.

⁶ Spuścizna Ignacego Świrskiego: sygn. S. 139.1.

⁷ Biblioteka UJ – Oddział Rękopisów, Materiały Stanisława Pigonia, sygn. 10744 III – 10860 III.

⁸ Zob.: sygn. Hist.100 c, L 19077; sygn. 10. A/1; sygn. 10. A/4.

⁹ Ważniejsze publikacje: J. ZAWADZKI, *Biskup Ignacy Świrski (1885-1968)*, „Collectanea Theologica” 1968, nr 4, s. 155-157; *Biskup Ignacy Świrski 1885-1968. Osoba i dzieło. Materiały z sympozjum*, red. B. Błoński, Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas 2008; J.W. SKORODIUK, *Człowiek Boży: życie duchowe biskupa Ignacego Świrskiego*, Siedlce 2016; M. RYŃCA, *Świrski Ignacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51, Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN 2016, s. 625-629; M. ŚWIDER, *Biskup Ignacy Świrski. Świadek miłosterdzia Bożego*, Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas 2018; S. BYLINA, E. JARMOCH, *Działania pedagogiczno-społeczne ks. Ignacego Świrskiego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1922-1932*, Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich 2021; D. WEREDA, *Działalność Ignacego Świrskiego w Wilnie*, „Biografistyka Pedagogiczna” 7(2022), nr 1, s. 51-82.

¹⁰ Ważniejsze publikacje: J. ZAWADZKI, *Biskup Czesław Falkowski (1887-1969)*, „Collectanea Theologica” 1970, nr 3, s. 171-176; Z. JAKUBOWSKI, *Ksiądz biskup Czesław Falkowski ordynariusz łomżyński (1887-1969)*, „Nasza Przyszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 1970, t. 33, s. 233-246; M. LUBECKA, *Biskup Czesław Falkowski – niezłomny obrońca wiary*, „Studia Łomżyńskie” 19(2008), s. 245-251; T. KRAHEL, *Biskup Czesław Falkowski. Rektor Uniwersytetu Stefana Batorego*, „W Służbie Miłosierdzia” 2009, nr 8, s. 1-2.

w miejscowości Ellern/Elerne koło Dyneburga. Jego ojciec był zamożnym ziemianinem. Świrski do szkoły średniej uczęszczał w Dyneburgu (maturę zdał eksternistycznie w Gimnazjum Aleksandra I w Petersburgu)¹¹.

Obaj przyszli księża profesorowie kształcili się w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Petersburgu, Falkowski pobierał tu naukę w latach 1904-1908, Świrski w latach 1905-1907. Nie ma wątpliwości, że mieli w tym okresie możliwość częstych kontaktów ze sobą. Obaj wyróżniali się wynikami w nauce, co stało się podstawą do kontynuowania kształcenia na poziomie uniwersyteckim. Ich drogi na kilka kolejnych lat rozeszły się, Falkowski wyjechał na Uniwersytet w Innsbrucku, gdzie studiował w latach 1908-1913 na Wydziale Teologicznym (kształcił się wówczas także w Kolegium oo. Jezuitów w Innsbrucku); Świrski trafił do Rzymu, gdzie na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim zgłębiał filozofię (1907-1910) i teologię (1910-1914), dodatkowo studiował również (pod przybranym nazwiskiem Schwartz) w rzymskim Collegium Germanicum (1907-1914)¹².

Ukoronowaniem studiów uniwersyteckich było poddanie się procedurze doktorskiej. Falkowski w 1913 r. został na Uniwersytecie w Innsbrucku doktorem św. teologii, Świrski na Uniwersytecie Gregoriańskim uzyskał dwa doktoraty: z filozofii (w 1910 r.) i z teologii (w 1914 r.)¹³. Studia i doktoraty zrealizowane na uczelniach zagranicznych w przypadku międzywojennych polskich profesorów uniwersyteckich były zjawiskiem dość typowym. Częściowo wynikało to z ograniczonych możliwości zdobywania wykształcenia na uczelniach mających polski charakter (potencjalni zainteresowani mieli do dyspozycji praktycznie tylko dwa uniwersytety galicyjskie – w Krakowie i we Lwowie), jak również z popularności w tym czasie odbywania przez uzdolnionych Polaków studiów zagranicznych¹⁴.

¹¹ LCAP Wilno, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 782, k. 15; f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 23; AAN, MWRiOP, sygn. 6196, k. 21.

¹² LCAP Wilno, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 782, k. 15; Archiwum Historyczne Collegium Germanicum w Rzymie, sygn. Hist.100 c, L 19077; sygn. 10. A/1; sygn. 10. A/4.

¹³ M. PRZENIOSŁO, M. PRZENIOSŁO, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie*, Kielce: Wydawnictwo UJK w Kielcach 2022, s. 156, 560.

¹⁴ Szerzej zob. M. PRZENIOSŁO, M. PRZENIOSŁO, *Europejskie ścieżki kariery zawodowej i naukowej międzywojennych profesorów Wydziału Teologicznego UJ i UJK we Lwowie (okres przed otrzymaniem katedry)*, „Studia Polonijne” 43(2022), s. 455-469.

DROGA ZAWODOWA I NAUKOWA
PRZED OTRZYMANIEM KATEDRY NA USB

Zarówno Falkowski, jak i Świrski w miejscu odbywania studiów przyjęli święcenia kapłańskie. Pierwszy w Innsbrucku w 1910 r., drugi w Rzymie w 1913 r. Obaj bezpośrednio po skończeniu nauki uniwersyteckiej i uzyskaniu doktoratów wrócili do Petersburga. Zostali zatrudnieni jako profesorowie w tamtejszym Metropolitalnym Seminarium Duchownym¹⁵ (Falkowski w 1913, Świrski w 1914 r.), w placówce, w której jeszcze niedawno sami pobierali naukę. Po kilku latach otrzymali jeszcze bardziej prestiżowe angaże, zostali profesorami Akademii Duchownej w Piotrogradzie (Falkowski w 1917, Świrski w 1918 r.¹⁶). Pierwszy był profesorem historii Kościoła, drugi profesorem teologii moralnej. Zatrudnienia te w związku z wydarzeniami rewolucyjnymi w Rosji okazały się krótkotrwałe, jeszcze w 1918 r. obaj opuścili Piotrogród. Świrski wyjechał w swoje strony rodzinne, w latach 1918-1919 był katechetą w szkołach średnich w Dyneburgu, w 1919 r. został w tym mieście dyrektorem gimnazjum polskiego. Falkowski w grudniu 1918 r. otrzymał nominację na profesora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i na tamtejszym Wydziale Teologicznym objął Katedrę Historii Kościoła¹⁷. Obaj wkrótce wstąpili w szeregi Wojska Polskiego (będzie o tym szerzej mowa w dalszej części artykułu). To kolejny element wspólny w ich życiorysach.

Warto wspomnieć, że nauka lub praca w Metropolitalnym Seminarium Duchownym i/lub w Akademii Duchownej w Petersburgu/Piotrogradzie była elementem obecnym w życiorysach także pięciu innych przyszłych profesorów Wydziału Teologicznego USB (w sumie jedenastu profesorów). Poza Falkowskim i Świrskim tak było w przypadku: Michała Klepacza, Leona Puciaty, Bolesława Wilanowskiego, Aleksandra Wóycickiego i Bronisława Żongołłowicza¹⁸. Jak się wydaje, przy kształtowaniu kadry wileńskiego Wydziału

¹⁵ Falkowski po powrocie z Innsbrucka na krótko (w 1913 r.) został wikariuszem w kościele prokatedralnym w Petersburgu. Po zatrudnieniu w Seminarium Duchownym dodatkowo (w latach 1915-1917) pracował jako nauczyciel historii literatury polskiej w Gimnazjum Męskim przy kościele św. Katarzyny w Piotrogradzie.

¹⁶ Weześniej (w 1917 r.) Świrski dodatkowo zatrudnił się jako wykładowca etyki na Wyższych Kursach Żeńskich im. Bestużewa w Piotrogradzie.

¹⁷ LCAP Wilno, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 782, k. 31, 32, 37, 38; f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 17-21; AAN, MWRiOP, sygn. 6196, k. 21, 22.

¹⁸ M. PRZENIOSŁO, M. PRZENIOSŁO, *Słownik biograficzny profesorów*, passim. Wprawdzie nie w placówkach kościelnych, ale wykształcenie w Petersburgu początkowo zdobywał też Walerian Meysztowicz. Tak więc jedynie trzech spośród jedenastu międzywojennych profesorów Wydziału Teologicznego USB nie miało wcześniej związków z nauką lub pracą w Petersburgu.

Teologicznego fakt wcześniejszych wzajemnych kontaktów (nieraz współpracy) mógł w pewnym stopniu sprzyjać podejmowaniu decyzji dotyczących skompletowania takiego właśnie składu personalnego.

OBJĘCIE KATEDRY NA USB

Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenie zawodowe Falkowskiego i Świrskiego, mimo ich młodego wieku, nominacje profesorskie na niedawno reaktywowanym USB nie były przypadkowe. W dniu 15 stycznia 1921 r. (z ważnością od 1 stycznia) Falkowski otrzymał nominację na profesora zwyczajnego, kierownika Katedry Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym. Świrskiemu na tymże Wydziale powierzono Katedrę Teologii Moralnej, nominacja (w jego przypadku na profesora nadzwyczajnego¹⁹) datowana jest na 18 września (z ważnością od 1 października) 1921 r.²⁰ W chwili otrzymania katedry Falkowski miał niewiele ponad 33 lata, Świrski – 36 lat. W okresie międzywojennym katedry na polskich uniwersytetach obejmowały osoby relatywnie młode, rekordziści mieli nawet mniej niż 30 lat²¹. Przeważnie nominacje dotyczyły jednak osób w wieku 35-45, tak więc obaj księża profesorem należeli wśród mianowanych do grona najmłodszych.

Wprawdzie Świrski otrzymał nominację profesorską osiem miesięcy później niż Falkowski, jednak w jego przypadku procedurę powierzenia katedry rozpoczęto już w czerwcu 1920 r. Odpowiednią uchwałę przyjęła wówczas Rada Wydziału Teologicznego USB. W związku z ofensywą bolszewicką sprawa nie zdążyła stanąć na Senacie, a także nie trafiła do MWRiOP w celu zatwierdzenia. Do przerwanej procedury powrócono po roku. Ostatecznie, po akceptacji Ministerstwa, naczelnik państwa podpisał nominację we wrześniu

¹⁹ Profesorem zwyczajnym Świrskiego minowano 14 września 1937 r. Zatrudnienie na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub bardziej prestiżowym – zwyczajnego zależało od charakteru katedry, nie wszystkie miały status katedr zwyczajnych. W tym wypadku katedra Świrskiego wprawdzie była katedrą zwyczajną, ale uczelnia zdecydowała się na powierzenie mu profesury nadzwyczajnej, awans planując w kolejnych latach (zwykle w takich przypadkach wymogiem było powiększenie dorobku naukowego i dłuższy staż w kierowaniu katedrą).

²⁰ LCAP Wilno, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 782, k. 3, 39, 42, 49; f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 15; f. 175, ap. 14, b. 507, k. 1, 5; f. 175, ap. 14, b. 14, k. 5; AAN, MWRiOP, sygn. 6196, k. 4, 38, 63.

²¹ Na USB najmłodszymi profesorami były osoby, które objęły katedry w wieku 29 lat, w tej grupie znajdowali się: historyk Jan Konstanty Dąbrowski, prawnicy Stefan Glaser i Wacław Komarnicki oraz matematyk Antoni Zygmunt. Czesław Falkowski, który – jak wspomniano – nominację profesorską otrzymał w wieku 33 lat, był najmłodszym profesorem spośród kierowników katedr na Wydziale Teologicznym (biorąc pod uwagę nominacje z całego okresu międzywojennego).

1921 r.²² Dzięki rozpoczęciu procedury przed uchwaleniem w lipcu 1920 r. Ustawy o szkołach akademickich²³ uczelnia (a tym samym i sam Świrski) uniknęła rozpatrywania kwestii obsady katedry zgodnie z nowymi zasadami (obowiązywały one do 1939 r.)²⁴.

Wydział Teologiczny, obok Wydziału Sztuk Pięknych, należał do najmniejszych wydziałów na USB (oprócz nich na uczelni funkcjonowały: Wydział Humanistyczny, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Wydział Lekarski, także Studium Rolnicze, przekształcone w 1938 r. w Wydział Rolniczy, oraz Studium Farmaceutyczne). Wykaz katedr na Wydziale Teologicznym i kierujących nimi profesorów zamieszczono w tabeli 1. Falkowski i Świrski obok Bronisława Żongołłowicza byli profesorami, którzy w kierowaniu katedrami mieli najdłuższy staż. Nazwy (i charakter) niektórych katedr ulegały modyfikacjom, nie wszystkie też stale były obsadzone. W okresie vacatu czasowe kierownictwo często powierzano zastępcy profesora, mógł nim zostać kierownik innej katedry lub osoba niekierująca katedrą. Profesor był zobowiązany do kierowania katedrą, także przyporządkowanym do niej zakładem (w przypadku profesorów poddanych analizie był to Zakład Historii Kościoła – Falkowski i Zakład Teologii Moralnej – Świrski)²⁵.

²² AAN, MWRiOP, sygn. 6196, k. 45.

²³ Ustawa z dnia 13 VII 1920 r. o szkołach akademickich, Dziennik Ustaw RP 1920, nr 72, poz. 494.

²⁴ W przypadku obsadzania katedry (nowej lub opróżnionej w wyniku przejścia na emeryturę, rezygnacji ewentualnie śmierci dotychczasowego kierownika) konieczne było zwrócenie się do profesorów reprezentujących tę samą lub pokrewną specjalizację na innych uniwersytetach (w praktyce dotyczyło to tylko uczelni polskich) z pytaniem o ich zdaniem najlepsze propozycje personalne (można było wskazać więcej niż jedną osobę). Przy typowaniu brano pod uwagę dorobek naukowy (szczególnie związany z profilem obsadzanej katedry), fakt posiadania habilitacji (była pożądana, ale szczególnie początkowo nie była warunkiem koniecznym), także doświadczenie zawodowe. Spośród osób wskazanych przez profesorów, do których zwrócono się z pytaniem, specjalnie powołana przez dany wydział komisja typowała jednego kandydata i przedstawiała go do akceptacji tegoż wydziału i senatu. Następnie kandydatura musiała zostać zatwierdzona przez Ministerstwo (to nie zawsze proponowaną osobę akceptowało), nominację podpisywał jeszcze naczelnik państwa / prezydent, ale zwykle było to jedynie formalnością. M. PRZENIOSŁO, *Stopnie, tytuły i stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica” (2012), nr 33, s. 151-172.

²⁵ Szerzej na temat Wydziału Teologicznego USB oraz kadry profesorskiej tej struktury zob.: M. PRZENIOSŁO, *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919-1939*, „The Person and the Challenges: The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies” 2015, nr 2, s. 225-248; M. PRZENIOSŁO, *Profesorowie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2016, nr 20, s. 85-99.

Tabela 1. Kadra profesorska Wydziału Teologicznego USB (1919-1939)

Nazwisko i imię, lata życia	Katedra	Lata kierowania katedrą
Falkowski Czesław (1887-1969)	Historii Kościoła	1921-1939
Klepacz Michał (1893-1967)	Filozofii Chrześcijańskiej	1936-1939
Meysztowicz Walerian (1893-1982)	Prawa Kanonicznego	1937-1939
Nowicki Paweł (1888-1980)	Pisma Świętego Starego Testamentu	1934-1939
Pawłowski Antoni (1903-1968)	Teologii Fundamentalnej	1936-1939
Puciata Leon (1884-1943)	Teologii Dogmatycznej	1935-1939
Świrski Ignacy (1885-1968)	Teologii Moralnej	1921-1939
Wilanowski Bolesław (1885-1952)	Teologii Dogmatycznej i Fundamentalnej	1920-1930 ^a
Wóycicki Aleksander (1878-1954)	Chrześcijańskich Nauk Społecznych	1924-1925, 1926-1939 ^b
Zimmermann Kazimierz (1874-1925)	Chrześcijańskich Nauk Społecznych	1919-1921 ^c
Żongołowicz Bronisław (1870-1944)	Prawa Kanonicznego	1919-1936 ^d

^a Przeniósł się na Wydział Prawa, odszedł też ze stanu kapłańskiego; ^b Przerwa wynikała z otrzymania katedry na UJ, ostatecznie z katedry w Krakowie zrezygnował; ^c Wrócił na UJ; ^d Odszedł na emeryturę.

Źródło: LCAP, USB, ap. 1 IBb, b. 716, k. 15; b. 782, k. 3, 49; b. 787, k. 15; ap. 8 VB, b. 72, k. 34, 83, 140, 171; *Składy Uniwersytetu 1919/1920–1938/1939*; M. PRZENIOSŁO, M. PRZENIOSŁO, *Słownik biograficzny profesorów*, passim.

AKTYWNOŚĆ NAUKOWA

Aktywność publikacyjną obu księży profesorów możemy określić jako przeciętną, pod tym względem nie wyróżniali się na tle kadry profesorskiej wydziału i uczelni. Jak się wydaje, główną przyczyną braku bardziej intensywnej pracy naukowej w ich przypadku było wyjątkowo silne zaangażowanie organizacyjne na uczelni. Obaj przez szereg lat pełnili ważne i czasochłonne funkcje (będzie o tym mowa w dalszej części tekstu). Falkowski do wybuchu wojny miał w dorobku ok. 50 publikacji, Świrski ok. 30. Nie byłyby to liczby małe, ale spora część pozycji to teksty niewielkie (niektóre jedynie 2-3 stronicowe). Profesorowie poddani analizie nie mieli w dorobku większych rozmiarów monografii. Falkowski swoje artykuły zamieszczał m.in. w „Życiu Kościelnym” (Petersburg), „Kwartalniku Teologicznym Wileńskim”, „Ate-

neum Wileńskim”, także w pracach zbiorowych. W latach trzydziestych (również po II wojnie światowej) współpracował z *Polskim Słownikiem Biograficznym*. Z kolei Świrski teksty drukował m.in. w „Życiu Kościelnym” (Petersburg), „Kwartalniku Teologicznym Wileńskim”, „Przeglądzie Teologicznym” i „Ateneum Kapłańskim”²⁶. Obaj pewną aktywnością publikacyjną wykazywali się także po 1945 r., choć spod ich ręki wychodziły wówczas praktycznie wyłącznie teksty mające charakter przyczynkarski. Można dodać, że obaj księża profesorowie w latach trzydziestych wchodzili w skład komitetu redakcyjnego Studiów Teologicznych – serii wydawniczej Wydziału Teologicznego USB (Falkowski był przewodniczącym komitetu)²⁷.

Zarówno Falkowski, jak i Świrski mieli duży potencjał, jeśli chodzi o możliwość przygotowywania ewentualnych publikacji obcojęzycznych, na takie jednak się nie decydowali (poza jednym tekstem w przypadku każdego z nich). Potencjał ten wynikał z ponadprzeciętnej znajomości języków obcych. Posiadamy informacje, że obaj dobrze znali: rosyjski, niemiecki, włoski, francuski i łacinę (Falkowski także grekę)²⁸. Wprawdzie wśród międzywojennych profesorów uniwersyteckich możliwości posługiwania się językami obcymi były dość duże, jednak na ogół deklarowali oni takie umiejętności dotyczące nie więcej niż dwóch języków (w największej liczbie dotyczyło to niemieckiego i francuskiego). Obaj księża profesorowie w okresie zatrudnienia na USB wykorzystali natomiast umiejętności językowe podczas wyjazdów zagranicznych, szczególnie chętnie w podróże takie udawał się Czesław Falkowski. Najdłuższą odbył on w roku akademickim 1924/1925, dwa trymestry spędził we Włoszech, prowadząc w tym czasie głównie kwerendę w Archiwum Watykańskim²⁹.

²⁶ W Archiwum Diecezjalnym w Łomży zachowało się kilka publikacji Świrskiego, które ten подарował Falkowskiemu. Na dwóch z nich z 1934 r. znajdujemy dedykację, która niewątpliwie świadczy o ich wzajemnych przyjacielskich relacjach: „Kochanemu Cześkowi na pamiątkę, autor” i „Kochanemu Cześkowi na pamiątkę od autora”. Archiwum Diecezjalne w Łomży, Materiały ks. bpa Czesława Falkowskiego.

²⁷ AAN, MWRiOP, sygn. 6196, k. 23, 24, 27-29; *Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981*, red. L. Grzebień, t. 5, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1983, s. 354-356; t. 7, s. 302-304.

²⁸ Podstawowa znajomość tych języków oczywiście wyniesiona została z gimnazjum, nauki w Seminarium Duchownym i z okresu studiów uniwersyteckich, jednak aby w kolejnych latach swe umiejętności językowe określać jako dobre czy bardzo dobre, konieczne było ich pogłębianie (także posiadanie odpowiednich predyspozycji).

²⁹ LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k.24; f. 175, ap. 14, b. 14, k. 1.

ZAJĘCIA DYDAKTYCZNE

Profesorowie Falkowski i Świrski, zgodnie z zasadami obowiązującymi na wszystkich uniwersytetach, prowadzili głównie zajęcia dydaktyczne przyporządkowane do kierowanych przez siebie katedr. Część przedmiotów miała charakter obligatoryjny, niektóre proponował sam profesor, oczywiście propozycja musiała być związana z profilem katedry. W tabeli 2 zamieszczono nazwy przedmiotów prowadzonych przez obu księży profesorów w ramach obowiązków dydaktycznych. Przedmiotami stale powtarzającymi się w przypadku Falkowskiego były oczywiście te związane z historią Kościoła, natomiast w przypadku Świrskiego dotyczące teologii moralnej. Świrski „wyspecjalizował się” także w prowadzeniu zajęć z psychologii, w niektórych latach powierzano mu również etykę i logikę.

Tabela 2. Przedmioty prowadzone na Wydziale Teologicznym USB
przez Czesława Falkowskiego i Ignacego Świrskiego
(w wybranych latach akademickich)

Rok akademicki	Prowadzone przedmioty	Wymiar godzin (tygodniowo)
Czesław Falkowski		
1925/1926	rewolucja francuska św. Franciszek z Asyżu i jego wiek seminarium z historii Kościoła	3 godziny 2 godziny 2 godziny
1927/1928	historia Kościoła starożytnego reformacja seminarium z historii Kościoła	3 godziny 2 godziny 2 godziny
1928/1929	początki chrześcijaństwa historia Kościoła w wiekach średnich seminarium z historii Kościoła	2 godziny 3 godziny 2 godziny
1937/1938	historia Kościoła w średniowieczu kultura renesansu we Włoszech patrologia proseminarium z historii Kościoła seminarium z historii Kościoła	3 godziny 2 godziny 2 godziny 1 godzina 1 godzina
Ignacy Świrski		
1922/1923	immanentne teorie poznania systemy w etyce teologia moralna ćwiczenia z teologii moralnej	1 godzina 1 godzina 5 godzin 2 godziny
1928/1929	psychologia ogólna	5 godzin

	ćwiczenia z psychologii teologia moralna fundamentalna ćwiczenia z teologii moralnej	2 godziny 5 godzin 2 godziny
1929/1930	logika teologia moralna (de sacramentis)	10 godzin 2 godziny
1937/1938	psychologia ogólna teologia moralna (cz. 1 i 2) seminarium z teologii moralnej	4 godziny 3+2 godziny 2 godziny

Źródło: *Uniwersytet Stefana Batoiego w Wilnie. Spis wykładów w roku akademickim: 1922/1923, Wilno 1922; 1925/1926, Wilno 1925; 1927/1928, Wilno 1927; 1928/1929, Wilno 1928; 1929/1930, Wilno 1929; 1937/1938, Wilno 1937.*

Zdarzało się, że niektórzy profesorowie prowadzili także zajęcia na innych wydziałach. Wiadomo np., że Falkowski w roku akademickim 1936/1937 realizował na Wydziale Humanistycznym przedmiot: rozkwit chrześcijańskiej kultury średniowiecza; w roku 1937/1938: kultura renesansu we Włoszech, a w roku 1938/1939: reformacja³⁰. Wiadomo również, że w 1923 r. Falkowski prowadził wykłady na zaproszenie Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego (wówczas na USB korzystał z urlopu)³¹.

Obciążenie dydaktyczne profesorów było stosunkowo niewielkie. Zgodnie z aktem nominacyjnym wynosiło ono tygodniowo nie mniej niż pięć godzin wykładów i dwie godziny ćwiczeń. Ćwiczenia mogły być zamienione na wykłady według przelicznika: jedna godzina wykładu odpowiada dwóm godzinom ćwiczeń. W uzasadnionych wypadkach profesor mógł otrzymać zniżkę godzin, z takiego uprawnienia korzystał Falkowski w okresie pełnienia funkcji rektora³². Dodać można, że oprócz dydaktyki uniwersyteckiej obaj księża profesorowie angażowali się w Wilnie w prowadzenie kursów dla katechetów, realizowali się także jako prelegenci podczas wykładów i akcji odczytowych dla duchowieństwa³³, również dla szerszych gremiów społeczeństwa.

³⁰ *Uniwersytet Stefana Batoiego w Wilnie. Spis wykładów w roku akademickim: 1936/1937, Wilno 1936; 1937/1938, Wilno 1937; 1938/1939, Wilno 1938.*

³¹ LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 24, 53; f. 175, ap. 14, b. 14, k. 2.

³² LCAP Wilno, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 782, k. 3; f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 39..

³³ Niektóre tego typu aktywności miały charakter nie tylko popularny. Tak było chociażby z zaangażowaniem Ignacego Świrskiego w wygłaszanie w pierwszej połowie lat trzydziestych referatów na konferencjach kapłańskich w sprawie unii kościelnej w Pińsku. M. RYŃCA, *Świrski Ignacy*, s. 626.

ZAANGAŻOWANIE ORGANIZACYJNE NA UCZELNI

Wśród kadry profesorskiej USB obaj księża profesorowie należeli do osób najbardziej zaangażowanych organizacyjnie. Pełnili ważne funkcje przez dużą część okresu zatrudnienia na uczelni. Imponujący był nie tylko czas sprawowania poszczególnych funkcji, ale także ich ranga. Falkowski przez dwie kadencje był rektorem uczelni (1928/1929, 1929/1930)³⁴ i dwie prorektorem (1930/1931, 1931/1932)³⁵, także dwie kadencje dziekanem (1926/1927 – od 1 czerwca 1927, 1927/1928) i dwie prodziekanem (1921/1922, 1922/1923) Wydziału Teologicznego. Świrski wprawdzie nie wchodził w skład władz rektorskich, ale aż przez czternaście kadencji był dziekanem (1924/1925-1926/1927 – do 1 czerwca 1927, 1928/1929-1938/1939)³⁶, a przez dwie prodziekanem (1923/1924 – od 15 marca 1924, 1939/1940 – nie objął obowiązków) Wydziału Teologicznego. W przypadku funkcji rektora i prorektora, w okresie gdy pełnił je Falkowski, kadencje trwały tylko jeden rok (kadencje zgodnie z nową ustawą wydłużono w 1933 r.)³⁷, w przypadku dziekana i prodziekana kadencja przez cały okres międzywojenny wynosiła jeden rok. Dzięki takiemu rozwiązaniu zwykle stosunkowo duża grupa profesorów była rektorami/prorektorami i dziekanami/prodziekanami. Oczywiście daną osobę można było na określonej funkcji wybrać więcej niż raz, przypadek Świrskiego (dziekan przez czternaście kadencji) był jednak wyjątkowy, biorąc pod uwagę nie tylko wszystkie wydziały USB, ale też wydziały na innych uniwersytetach³⁸.

Poza obowiązkami, o których była mowa wyżej, obaj księża profesorowie nie unikali na uczelni i innych aktywności. Wśród funkcji pełnionych przez Świrskiego (zleconych przez Senat USB) znajdowały się m.in.: kurator Aka-

³⁴ W okresie pełnienia funkcji rektora (w 1929 r.) został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 24-26.

³⁵ Ustępujący rektor zwyczajowo (jeżeli wyraził zgodę) na następną kadencję zostawał prorektorem; podobnie było w przypadku dziekana i prodziekana.

³⁶ Kierowanie Wydziałem Teologicznym przez Świrskiego przypadło na okres zmian, jakie obóz sanacyjny wprowadził w funkcjonowaniu szkół akademickich. Zaproponowana przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza i uchwalona w 1933 r. nowa ustawa określająca ustrój uczelni ograniczyła ich autonomię. Nowe uregulowania spotkały się z silnym oporem na uniwersytetach. Obaj księża profesorowie należeli do najaktywniejszych nie tylko na Wydziale, ale i w skali całego USB w artykułowaniu sprzeciwu wobec niektórych zapisów ustawy (szczególnie dotyczących możliwości likwidacji katedr i zatwierdzania władz rektorskich uczelni).

³⁷ Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dziennik Ustaw RP 1933, nr 29, poz. 247, s. 595-599.

³⁸ Na ten temat szerzej zob.: M. PRZENIOSŁO, *Władze Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Przegląd Historyczny” 107(2016), z. 4, s. 537-561.

demickiej Bursy Męskiej, kurator korporacji akademickiej Concordia – Filomatia, kurator Akademickiej Sodalicii Mariańskiej Męskiej. Tego typu zaangażowanie Świrskiego, przynajmniej częściowo, wynikało z jego bardzo otwartego stosunku do studentów. Także będąc dziekanem dał się im poznać jako osoba wyjątkowo przychylna przy załatwianiu różnego rodzaju spraw (w tym szczególnie finansowych).

Pochłonięci obowiązkami organizacyjnymi w połączeniu z obciążeniem dydaktycznym, obaj księża profesorowie mieli stosunkowo niewiele czasu na bardziej aktywną pracę naukową. Jak już wcześniej wspomniano, ich zaangażowanie o takim charakterze w okresie zatrudnienia na USB należało do dość przeciętnych zarówno w porównaniu z innymi profesorami Wydziału Teologicznego, jak i profesorami całej uczelni. Niektórzy „funkcyjni” posiadali jednak w większym stopniu umiejętność godzenia różnych obszarów aktywności. Przykładem może tu być kierujący w latach 1924-1939 na Wydziale Teologicznym USB Katedrą Chrześcijańskich Nauk Społecznych ks. Aleksander Wóycicki. On też wyróżniał się pod względem aktywności organizacyjnej (rektor USB, wielokrotny prodziekan Wydziału Teologicznego³⁹), ale jednocześnie należał na Wydziale do najbardziej twórczych naukowo⁴⁰.

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I POLITYCZNA

Obszarem aktywności społecznej, w który silnie zaangażowali się obaj profesorowie, była działalność dobroczynna. Przeznaczali oni część swoich dochodów na wspieranie różnego rodzaju akcji pomocowych. W przypadku Świrskiego jego hojność dla osób biednych i potrzebujących była wręcz legendarna. Żył bardzo skromnie i praktycznie nie miał żadnych oszczędności ani rzeczy wartościowych. Podobną postawą charakteryzował się zresztą też po 1946 r., w okresie gdy był biskupem siedleckim⁴¹.

³⁹ Przed zatrudnieniem na USB kierował katedrą na KUL-u, tu też był dziekanem Wydziału Prawa Kanonicznego. Początki drogi zawodowej (przed 1918 r.) Falkowskiego, Świrskiego i Wóycickiego częściowo pokrywały się. Wszyscy trzej byli profesorami w Akademii Duchownej w Petersburgu/Piotrogradzie (w przypadku Wóycickiego jego angaż na tej uczelni był najdłuższy – trwał od 1910 do 1918 r.). We wcześniejszej części tekstu znajdują się informacje i o innych profesorach Wydziału Teologicznego USB, którzy mieli „korzenie petersburskie”.

⁴⁰ Był też w latach 1922-1927 posłem na sejm z listy Chrześcijańskiej Demokracji, przewodniczącym Sejmowej Komisji Ochrony Pracy.

⁴¹ Najlepszą ilustracją jego filozofii życiowej i stosunku do dóbr doczesnych może być testament, który przygotował w 1953 r. Zażyczył sobie w nim pochówku w trumnie sosnowej zbitej z niemalowanych desek, także by na grobie nie kłaść żadnej płyty, a jedynie drewniany krzyż. Co do posiada-

W tym miejscu można jeszcze wspomnieć o innego rodzaju aktywności księży profesorów. Zarówno Falkowski, jak i Świrski czynnie włączyli się do zmagania o korzystne ukształtowanie polskich granic. Świrski do Wojska Polskiego wstąpił w 1919 r. Kolejno służył w charakterze kapelana szpitala polowego w Baranowiczach, proboszcza garnizonu mińskiego, proboszcza 9 Dywizji Piechoty, dziekana 4 Armii, kapelana garnizonu w Zegrzu. Do rezerwy w 1921 r. przeszedł w stopniu podpułkownika. Służba Falkowskiego była krótsza (wrzesień 1920 – styczeń 1921). Pracował jako referent w Wydziale Oświatowym Kurii Biskupiej Wojsk Polskich w Warszawie, jednocześnie był redaktorem tygodnika kulturalno-oświatowego dla żołnierzy „Rycerz Polski”. Na jedenastu profesorów (lub przyszłych profesorów) Wydziału Teologicznego USB w okresie walki o granice II Rzeczypospolitej czynnie służyły w Wojsku Polskim cztery osoby, poza Falkowskim i Świrskim także Walerian Meysztowicz i Antoni Pawłowski⁴².

Większość międzywojennych profesorów uniwersyteckich czynnie nie angażowała się politycznie, jednak polityką interesowała się i zwykle miała wykrystalizowane poglądy polityczne. Potrzeba opowiedzenia się za konkretnym nurtem była zresztą nieraz konieczna i na samej uczelni, szczególnie przy okazji wyboru rektora, czy też w związku z chęcią odniesienia się do niektórych decyzji władz państwowych (tak było chociażby w przypadku uwięzienia w 1930 r. polityków opozycji w twierdzy brzeskiej czy też z wprowadzeniem w życie w 1933 r. ograniczającej autonomię uczelni nowej ustawy o szkołach akademickich⁴³). Po 1926 r. w środowisku akademickim największą liczbę zwolenników mieli sympatycy dwóch rywalizujących ze sobą obozów: sanacyjnego i opozycyjnego (ten drugi był oczywiście mocno niejednorodny). Poglądy obu księży profesorów były podobne – obaj byli zwolennikami obozu narodowego, co więcej – dość wyraźnie te poglądy artykułowali⁴⁴. Wśród profesorów Wydziału Teologicznego USB znajdowali się również aktywni zwolennicy obozu przeciwnego – związanego z rządem, niewątpliwie wyróżniał

nego majątku stwierdził, że w spadku po nim „nikt nie otrzyma nic”, ponieważ nie nabył on i nie zamierza nabyć dla siebie żadnej własności. Archiwum Archidiecezji Warszawskiej, Spuścizna Ignacego Świrskiego, sygn. S.139.1, k. 1-2. Tekst testamentu Świrskiego zamieściły też po śmierci biskupa „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1968, nr 11, s. 226-228.

⁴² LCAP Wilno, USB, f. 175, ap. 1 IBb, b. 716, k. 23; AAN, MWRiOP, sygn. 6196, k. 21, 62; M. PRZENIOSŁO, M. PRZENIOSŁO, *Słownik biograficzny profesorów*, passim.

⁴³ Zob. przyp. 36.

⁴⁴ Chociażby Świrski w 1930 r. podpisał tzw. protest brzeski.

się wśród nich ks. profesor Bronisław Żongołłowicz (w latach 1930-1936 podsekretarz stanu w MWRiOP)⁴⁵.

LOSY PO LIKWIDACJI USB

Po wybuchu II wojny światowej Wileńszczyzna została zajęta przez armię sowiecką. Rosjanie zdecydowali się na przekazanie tych ziem Litwinom, ci po wkroczeniu do Wilna pod koniec października 1939 r., przejęli także kontrolę nad wciąż działającym USB. Zezwolono na funkcjonowanie uczelni tylko do końca trymestru, a więc do 15 grudnia. Po tym terminie miał rozpocząć działalność litewski Uniwersytet Wileński⁴⁶. Profesorowie byłego już Wydziału Teologicznego, wśród nich Falkowski i Świrski, znaleźli zatrudnienie w Seminarium Duchownym w Wilnie. Jego funkcjonowanie przerwały aresztowania niemieckie w marcu 1942 r. Objęły one zarówno profesorów, jak i uczniów. Świrskiemu udało się uniknąć aresztowania, w latach 1942-1944 ukrywał się na wsi pod Jaszunami. Falkowski, tak jak większość kadry Seminarium, był więziony na wileńskich Łukiszkach, następnie został internowany w Wyłkowyszkach, by wkrótce trafić do obozu pracy w Szałtupiu. Po uwolnieniu, w październiku 1943 r. wrócił do Wilna. W 1944 r. ścieżki obu księży profesorów po raz kolejny połączyły się, w październiku tego roku podjęli zajęcia w ponownie uruchomionym wileńskim Seminarium Duchownym. W 1945 r. obaj wyjechali do Białegostoku. Falkowski od maja 1945 do grudnia 1947 r. był profesorem na reaktywowanym w tym mieście uniwersyteckim Wydziale Teologicznym (w latach 1946-1947 jako dziekan kierował Wydziałem); Świrski w Białymstoku w latach 1945-1946 pełnił funkcję rektora Seminarium Duchownego (po przeniesieniu tej placówki z Wilna)⁴⁷.

Wkrótce nastąpił nowy etap w życiu obu księży profesorów, stanęli na czele diecezji. Po raz kolejny na ścieżkach ich życia pojawiły elementy bardzo podobne. Świrski w latach 1946-1968 był biskupem diecezji siedleckiej,

⁴⁵ Żongołłowicz jest autorem wartościowych naukowo *Dzienników*, znajdujemy w nich liczne zapiski dotyczące księży profesorów Wydziału Teologicznego USB, w tym również Falkowskiego i Świrskiego, zob. B. ŻONGOŁŁOWICZ, *Dzienniki 1930-1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa: Wydawnictwo Retro-Art. 2004. Żongołłowicz jest także autorem tekstu: *Wydział Teologiczny USB w okresie 1919-1929 r.*, stanowiącego fragment wydanej przez USB rocznicowego opracowania – *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 550 rocznicy założenia i 9 wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego* (Wilno 1929).

⁴⁶ *Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, oprac. P. Łossowski, Warszawa: Wydawnictwo Interlibro 1991, s. 21-50.

⁴⁷ M. PRZENIOSŁO, M. PRZENIOSŁO, *Słownik biograficzny profesorów*, s. 156-159, 560-563.

Falkowski w latach 1949-1969 biskupem diecezji łomżyńskiej. Obaj byli niemal równoletkami, także śmierć upomniała się o nich niemal w tym samym czasie. Świrski zmarł w Siedlcach 25 marca 1968 r. (został pochowany w podziemiach katedry siedleckiej), Falkowski w Łomży 25 sierpnia⁴⁸ 1969 r. (pochowany w podziemiach katedry łomżyńskiej).

PODSUMOWANIE

Droga życiowa Czesława Falkowskiego i Ignacego Świrskiego w wielu momentach była bardzo podobna lub niemal identyczna. Obaj uczyli się w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Petersburgu. Po krótkiej przerwie na studia zagraniczne uwieńczone doktoratami, powrócili do Petersburga i w Seminarium zostali profesorami, następnie profesorami tamtejszej Akademii Teologicznej. Obaj w początkach niepodległości w okresie walk o granice wstąpili do Wojska Polskiego, a Świrski dosłużył się nawet stopnia podpułkownika. Zarówno Falkowski, jak i Świrski katedry na USB otrzymali w 1921 r. i kierowali nimi do likwidacji uniwersytetu w grudniu 1939 r. Znaleźli wówczas (do 1942 r.) zatrudnienie jako profesorowie nadal funkcjonującego wileńskiego Seminarium Duchownego. Po ponownym uruchomieniu Seminarium w 1944 r. nadal prowadzili w nim zajęcia. W 1945 r. wyjechali do Białegostoku, gdzie przeniesiono dawny Wydział Teologiczny USB, także wileńskie Seminarium Duchowne (Falkowski był profesorem na Wydziale Teologicznym, Świrski został rektorem Seminarium). Wkrótce zostali biskupami⁴⁹, ich diecezje sąsiadowały ze sobą. Elementów łączących obu kapłanów było więcej, pełnili na USB ważne funkcje organizacyjne (rektora, dziekana), w okresie międzywojennym sympatyzowali z tym samym nurtem politycznym – obozem narodowym, obaj też silnie zaangażowali się (w Wilnie, ale także w okresie późniejszym) w działalność dobroczynną. Generalnie o obu można powiedzieć, że mieli na tle ogółu profesorów uniwersyteckich wyjątkową „energię życiową”, do podejmowanych inicjatyw podchodzili z wielką pasją i zaangażowaniem. Droga życiowa obu księży profesorów w niektórych aspektach była podobna do ścieżek profesorów Wydziału Teologicznego USB i takich wydziałów na innych uniwersytetach, jednak elementów wspólnych łączących obu bohaterów artykułu było zaskakująco dużo.

⁴⁸ W części literatury błędnie 25 marca i 25 lipca.

⁴⁹ Po II wojnie światowej sakry biskupie otrzymali także dwaj inni byli profesorowie Wydziału Teologicznego USB. Michał Klepacz został biskupem diecezji łódzkiej (1946-1957), natomiast Antoni Pawłowski biskupem diecezji wrocławskiej (1951-1968).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego**
sygn. 6196
- Archiwum Archidiecezji Warszawskiej**
Spuścizna Ignacego Świrskiego, sygn. S. 139.1
- Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie**
Materiały wspomnieniowe Czesława Falkowskiego, sygn. Pers B 1610
- Archiwum Diecezjalne w Łomży**
Materiały Czesława Falkowskiego
- Archiwum Historycznym Collegium Germanicum w Rzymie**
sygn. Hist.100 c, L 19077, sygn. 10. A/1; sygn. 10. A/4
- Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie**
Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, f. 175, ap. 14, b. 14, b. 507; ap. 1 IBb, b. 716, b. 782
- Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego – Oddział Rękopisów**
Materiały Stanisława Pigoń, sygn. 10744 III – 10860 III
- Testament biskupa Ignacego Świrskiego*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1968, nr 11, s. 226-228.
- Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów w roku akademickim: 1922/1923*, Wilno 1922; 1923/1924, Wilno 1923; 1925/1926, Wilno 1925; 1927/1928, Wilno 1927; 1928/1929, Wilno 1928; 1929/1930, Wilno 1929; 1936/1937, Wilno 1936; 1937/1938, Wilno 1937; 1938/1939, Wilno 1938.
- Ustawa z dnia 13 VII 1920 r. o szkołach akademickich, Dziennik Ustaw RP 1920, nr 72, poz. 494.
- Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dziennik Ustaw RP 1933, nr 29, poz. 247.
- Żongołłowicz B., *Dzienniki 1930-1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa: Wydawnictwo Retro-Art. 2004.

OPRACOWANIA

- Biskup Ignacy Świrski 1885-1968. Osoba i dzieło: materiały z sympozjum*, red. B. Błoński, Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas 2008.
- BYLINA S., JARMOCH E., *Działania pedagogiczno-społeczne ks. Ignacego Świrskiego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1922-1932*, Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich 2021.
- JAKUBOWSKI Z., *Ksiądz biskup Czesław Falkowski ordynariusz łomżyński (1887-1969)*, „Nasza Przyszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 1970, t. 33, s. 233-246.
- KRAHEL T., *Biskup Czesław Falkowski. Rektor Uniwersytetu Stefana Batorego*, „W Służbie Miłosierdzia” 2009, nr 8, s. 1-2.
- Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, oprac. P. Łossowski, Warszawa: Wydawnictwo Interlibro 1991.
- LUBECKA M., *Biskup Czesław Falkowski – niezłomny obrońca wiary*, „Studia Łomżyńskie” 19(2008), s. 245-251.

- PRZENIOSŁO M., *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919-1939*, „The Person and the Challenges: The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies” 2015, nr 2, s. 225-248.
- PRZENIOSŁO M., *Profesorowie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2016, nr 20, s. 85-99.
- PRZENIOSŁO M., PRZENIOSŁO M., *Europejskie ścieżki kariery zawodowej i naukowej międzywojennych profesorów Wydziału Teologicznego UJ i UJK we Lwowie (okres przed otrzymaniem katedry)*, „Studia Polonijne” 43(2022), s. 455-469.
- PRZENIOSŁO M., PRZENIOSŁO M., *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie*, Kielce: Wydawnictwo UJK w Kielcach 2022.
- PRZENIOSŁO M., *Stopnie, tytuły i stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica” 2012, nr 33, s. 151-172.
- PRZENIOSŁO M., *Władze Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Przegląd Historyczny” 2016, z. 4, s. 537-561.
- RYŃCA M., *Świrski Ignacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51, Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN 2016, s. s. 625-629.
- SKORODIUK J.W., *Człowiek Boży: życie duchowe biskupa Ignacego Świrskiego*, Siedlce 2016.
- Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981*, red. L. Grzebień, t. 5, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1983, s. 354-356; t. 7, s. 302-304.
- ŚWIDER M., *Biskup Ignacy Świrski. Świadek miłosierdzia Bożego*, Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas 2018.
- WEREDA D., *Działalność Ignacego Świrskiego w Wilnie*, „Biografistyka Pedagogiczna” 7(2022), nr 1, s. 51-82.
- ZAWADZKI J., *Biskup Czesław Falkowski (1887-1969)*, „Collectanea Theologica” 1970, nr 3, s. 171-176.
- ZAWADZKI J., *Biskup Ignacy Świrski (1885-1968)*, „Collectanea Theologica” 1968, nr 4, s. 155-157.
- ŻONGOŁŁOWICZ B., *Wydział Teologiczny USB w okresie 1919-1929 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 550 rocznicy założenia i 9 wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno: Uniwersytet Stefana Batorego 1929, s. 203-251.

OKRES WILEŃSKI W ŻYCIU KSIĘŻY PROFESORÓW CZESŁAWA FALKOWSKIEGO I IGNACEGO ŚWIRSKIEGO

Streszczenie

Bohaterowie artykułu w okresie międzywojennym byli profesorami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Wilno nie było pierwszym miejscem, w którym przecięły się ścieżki życiowe obu księży. Był nim Petersburg i tamtejsze Metropolitalne Seminarium Duchowne, a potem miejscowa Akademia Duchowna. Obaj w początkach niepodległości w okresie walk o granice wstąpili do Wojska Polskiego. Zarówno Falkowski, jak i Świrski katedry w Wilnie otrzymali w 1921 r. i kierowali nimi do likwidacji uniwersytetu w grudniu 1939 r. Znaleźli wówczas (do 1942 r.) zatrudnienie jako profesorowie nadal funkcjonującego wileńskiego Seminarium Duchownego. Po ponownym uruchomieniu Seminarium w 1944 r., nadal prowadzili w nim zajęcia. W 1945 r. wyjechali do Białegostoku, gdzie przeniesiono dawny wileński Wydział Teologiczny, także wileńskie Seminarium Duchowne. Wkrótce zostali biskupami – Świrski w Siedlcach, Falkowski w Łomży. Elementów łączących obu kapłanów było więcej, pełnili na USB ważne funkcje

organizacyjne (rektora, dziekana), w okresie międzywojennym sympatyzowali z tym samym nurtem politycznym – obozem narodowym, obaj też silnie zaangażowali się (w Wilnie, ale także w okresie późniejszym) w działalność dobroczynną.

Słowa kluczowe: profesorowie Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie; biskupi polscy po 1945 r.; Czesław Falkowski; Ignacy Świrski

THE VILNIUS PERIOD IN THE LIVES OF PRIESTS PROFESSORS
CZESŁAW FALKOWSKI AND IGNACY ŚWIRSKI

Summary

The protagonists of the article are professors of the Faculty of Theology at Stefan Batory University in Vilnius in the inter-war period. Vilnius was not the first place where the lives of the two priests crossed. It was St Petersburg and the Metropolitan Seminary, and later the local Theological Academy. Both joined the Polish Army in the early days of independence, during the period of fighting for the borders. Falkowski and Świrski were also given chairs in Vilnius in 1921, which they held until the university was liquidated in December 1939. They then found employment (until 1942) as professors at the still functioning Vilnius Theological Seminary. When the seminary was reopened in 1944, they continued to teach there. In 1945 they moved to Białystok, where the former Vilnius Faculty of Theology and the Vilnius Theological Seminary had been transferred. Soon after, they became bishops; Świrski in Siedlce and Falkowski in Łomża. There were more elements linking the two priests: they held important organizational functions in the USB (rector, dean), in the inter-war period they sympathised with the same political trend – the national camp. Both were also heavily involved in charity work (in Vilnius, but also later).

Keywords: professors of Stefan Batory University in Vilnius; polish bishops after 1945; Czesław Falkowski; Ignacy Świrski